د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظریې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور تلیفون: ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره دي

دکتاب نوم ———— د تحقيق په رڼاکښې

ليکوال ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځاۓ ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم

په ګور ئې نور شه

دچا په دُ عاګانو چې زۀ دَ

دنیا په ښیون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱-	د تحقیق په ډګر کښې - یو عمومي تاثر او نوري خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳-	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴-	صدیق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي اثار	۸۰
۷-	پښتو کښې د وجے منظوم طبي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۶۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وايم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه ګړکیچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې ګړ کیچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په موده موده د یوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نژدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د یوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ځوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړو مې کام اخستې وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیولې شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ډونې تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړې دے چې د تحقیق د کار د ګران والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیخي یو تکنیکي عمل هم دی د تحقیق کار هله کټور ثابتېدی
شي چې دا عمل ددې دپاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقیق لوازمه په کوتلي دلیلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د یو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظریو
رد مقصد وي هغه نوې نظریې وړاندې کول غواړي او
ددې لارې د نوو لارو دپاره د غورو فکر نوې نوې سکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع یو تحقیقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقیق سره همېشه نوې مسئلې
راپیدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقیقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققینو دپاره د یوې رابطې کار ورکوي
دومره هم تکنیکي کار که چرې د تحقیقي رسمیاتو د پوره کولو
نه بغیر وکړی شي نو دا رنګ نورو محققینو ته د دغې تحقیق
د استناد دپاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او یا ورته بیخي او نه رسي او په نتیجه کښې د دغه
تحقیقي کاوش یو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زمونږ د پښتو په ادب کښې د تحقیق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی هم
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقیق د اصولو سره سمون خوري
زمونږ تحقیق کارانو د سرکاري ادارو د پشتېبانۍ او د لاس امداد
نه بغیر په یو اځي سر او بشه په نېک نیتۍ د مقداد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ښې شمېره ورک قلمي نسخې یې مدون کړې او د پښتو د ادبي تاریخ کې تیاره کوټونه یې رڼا کړي دي. خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق د پاره د ټاکلې شوې اصولو او د سیستماتیک په کتاره ډېره په ګرانه پوره نه خېژي. ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره ډېر کږه تر پل لوکوټي کړانه پرېوزي -

زموږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق کې شالونه بیا مونده شي - زه دلته د دغې شالونو د یو په یو ذکر په ځای د دغې مقاله دا مجموعي تأثر وړاندې کوم چې په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځینې خود وړاندې نه د یوې ټاکلې شوې مفروضې په بنیاد په صرف طریقه بنه په منطو به بندې د هغو انې نظریې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا روئیه د دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلې کېږي ځکه چې تحقیق د نیستونو تیرې نه مني - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد څه شی ممنوعه نه ده، خو دې رد د پاره نېک نیتې بنیادي خوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د یو زور عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کېږي نو د څه مصلحت کوشش له څخه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولونه خلاف خبره ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که څرې د انصاف په نظر ووکتې شي او زموږ درانه تحقیقي کاروشونه د تحقیق دد غې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره نه یوم اصول منضبط کړې شوي دي هغه دومره کلک او روډا دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او منلو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار ورکوي نو که څرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار راوستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د غې روېښې زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او د دغې اهم کار
د پاره، د داسې زلمو ضرورت دے چې هغوی په یوه لېوني جذبه
تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي
تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک
آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کچه پوره کېدو په بنیاد هر ځائے او هر چاته
قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچاته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو
څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وویلي دي چې
تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه
لخپه زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي
چې د زړه زور یې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د
تحقیق غوندې زړه ستړي کار ته په کوم لېوني جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب
اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې
د خپل کول د نورو لیکونکو پشان یې په یو وخت د ادب په

شپاړسو پېړیو پورې نه دي ایښي او په یوه خله د تحقیق،
تنقید، شاعرۍ، افسانې او ډرامې په توره کښې یو کې نه
وهي سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جاري ساتلي دي د خپل دغې ذهني
استقامت په داد ئې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمدالله فقیرخیل
دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه اندازه
کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یو ئې د خپلې یوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه د دغه مقدمه
که یو پله د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتنو هم رڼا
غورزه وي چې د نوشتونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډمره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دسترسي پیدا کول
ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خودو ورو داړو له مخه،
تخصیص د نن سبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق
یو دوه علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځاے
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چېرې هلې ځلې جارې ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښهٔ پوهه دے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولۍ کښې د خېل جدِ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذېلي ځانګه (SUB — BRANCH) غوښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس داوسه د تحقیق په رڼا کښې د هغهٔ یوه داسې هڅه ده چې د هغې په لسو ټکونو کښې شپږ مضمونو ته د سعید ختک یو شعر، صدیق ټوک دے، ابراهیم ټوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعرۍ په حېث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بعضې منظوم طبي لغت هم د هغهٔ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میان وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو مشرانو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره د اینده د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو ناکړې

وه خو زهٔ په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدهٔ څوڅکه ددې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډېل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې د دغه تحقیقي څخه زما د یک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل نا قلاره خوځۍ او حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رابنسکله او په یو برخوردارانه احترام یې بنهٔ په زغم زما یک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زهٔ نهٔ شم وېلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره اوږد او په خوارۍ ډیکې علمي او تحقیقي کاوش د پېش ندکښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو بې پسلوه منشه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته دا کړې شوې ده په دې کښې ترډې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند دَ پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر دَ مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د ډیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښهٔ په ډاډ و ویلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره ، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شوا څون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښهٔ په پخو دلیلونو او دَ دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مناو کښې تر هغې هېڅ څهٔ باک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات ټول یکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هېڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوموړي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو مبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف: د نوو تحقیقي مفروضو پیشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼاکښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وې چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخونه نه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پیشکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته به خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼاکښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه دے چې د کریم داد ابن انون درونزن د واصلته الحق نومي الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډیر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي ـ زموږ ژلمي محقق د ذکرشوي الف نامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاښلې شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيروته په ترابهر کړولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړې دے ـ

"د سعيد ختټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يک کښې وکيل شاه ږپښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړي دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نيغه په رد کړولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختټک د دې شعر

ــ خان کهٔ اطلس دا شعارو اودلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے ـ

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نکه چې ښکاره ده خوشحال خان ختټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نهٔ ده بلکه دا د هغه د دې وروڼه ميان جميل بېګ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي ـ د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختټک د دوه نورو وروڼو د ادبي حېثيت په حقله څهٔ دستاويزي ثبوت منځ ته نهٔ دے راغلے خو زموږ د ژلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے اودا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او هغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشېر خان او میر باز خان د
شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - دیو نوعیت
دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي ژلمي محقق د دغې دواړو خوانو
نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د دوی خټو په تیره وکښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې
دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د ځه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے
ځائیښې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه وروېسے محقق دے چې دوي په شواهدو او
د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي
هڅه د هغوي د کلام د دا خلي شهادتونو په مرسته هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه
وائي یو کوټلې رائے قائمه کړې ده او د ښه ځو دلیلونو په
بنیادې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب
امجد میاں جمیل بېګ زامن دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ږومبۍ منظومې طبۍ لُغت د سرخط لاندې یېک کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفرداتِ افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ورومبی منظومه طبي لُغت دی او دا لُغت میاں تحمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوی دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اودیګرام نومې کلي او سید و نکي وُ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په دې ځپل دې یېک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار یوه اربښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلې چې د کوم ویکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې ځنې داسې یېکونه هم شته د ذکرشوې مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه یېکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي یېک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تذریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم دقیع شوے وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناپې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي ددې لیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو ځنې پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بیګ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زموږ د پښتو ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بیګ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زموږ د دغې پې غوره پیاتي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي -

اوس یو څو خبرې ددې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پاسته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې د معنویت او صنعت ګرۍ د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لې پیدا کوي او اهداف یې ګړوړ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځاې تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقن بنیادي اهمیت ضرورلري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښ هر څو یو زړه سترې او پیچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول د ا لاندې کولو د پاره یوه اوږده تجربه ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر ټول د لیے دے، د تحقیق کړکېچنه لار هغه ځان ته پخپله غوره کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیوې خبرې په تکرار او دیو ټکي د متن اد فاتو په پر له پسې راو ستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته پر پساسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې د ا غلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او دَ ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظریې او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمیدو په دغې موضوع دَ مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زهٔ بنهٔ په داد و ویلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د دوران و خت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مینه شیخ ملتون - مردان

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې یې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دولسمه صدۍ هجرۍ باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادېږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد یې کېښو او بیا یې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د غه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لار ښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې او کړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده او کړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم را جمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده د پر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو رواجاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - میرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یو ځاے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤ نه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تورې په يو بيت يا پښتو کښې تشريح کوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني
لارو کښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کريمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو
د يو يو شعر نمونه ورکوو - لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوارو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه

ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام
ليکلے شوے دے د کريمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې
د ربو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله قصوري "کلمات
الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي مفتاح الدقائق ده
او درېمه شرح د عثمان ده د دې درېمې شرح په باره کښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب " د هند
د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سرخط لاندې څه ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې شرح په پيل کښې د کريمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه وروسته ئې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کريمداد الفنامه د "ن" تر پېښې پورې را غلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسۍ ده شرح په پيل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم را غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باور ئې پرې نهٔ يم -

روبيا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم داد مل صب ليکي -
موږ ته د کريمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحينو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې را غلي دي -

" الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باور ئې پرې نهٔ يم -

روبيا ئې ددې عثمان باره کښې د خپل بل يو کتاب چې "د کوټې مخکښې
را غلے" په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو ايجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې ليکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تهوتکي (۱۹۲۹ء – ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دے او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان

دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د ګران زلمي هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب د دې لیک او تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کرم او کړے شي چې زما د غه لیکلو سره نور نوي معلومات را برسېره شي. او دا لیکل به هم د دغې شرح چې په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صیب د پاره دَ خوشحالۍ باعث اوګرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده. هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې د مطلب څه پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو اود اپه ښه ډ او د سره و ښلي شو چې د دې شرح شارح عثمان دے او د ګوان سر محقق هېواد مل صېب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې وا قعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به د لته کښې هغه اقتباس را وړې او ډیکلو په کوم کښې چې دو ي یعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې د ا شرح او ډیکلې شوه دو ي ډیکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت و یقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و از ین باعلم ربانی شهباز لا مکان نیے محقق اخون کریمداد علیه الرحمته رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را برزبان افغانی بیان کرده و آن معني هما حقائق و معارف الاہی بودند و آن حقائق و معارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نہ بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برائي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه آورد به کرامت مرات و آنچه دران شرح است

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وو هغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې دا الٰهی تو
حافظی محفوظ کړو عثمان " کوم الفاظ لیکلي او کوان هېواد مل مېب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي او س نو د مېس ه
وا ضحه شوه چې نهٔ یوا ځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - سکه چې څنګښې وئیلي شوي دي چې د کوبجداد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښود ے دے دلته به هغه اقتباس را واخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

ددې اقتباس نه معلومه شوه چې ددې شرح نوم "واصلة الحق"
دے ددې نه پس په دې مقدمه کښې ددې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر ان عمل کرد و مداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه
وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب
انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل
حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ليکلو دا دے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه
اود حق د نيا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل اود حق د پېژندلو
او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي
او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي
او نورو خلقو ته ډېر هم د فائدې اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه
ډېره تفصيلي ده ځو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د
ګران محترم ذلمي هېواد مل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے
او که نه په يقين کښې بدلېږي هغه به دلته نا ورم چې هغه
دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار
این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی
خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپائی
دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد
کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نوے معلومات موږ ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي څو تر کومه چې ما دا او کتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه پس لیکي۔

ای طالبه الف یو گوره له میمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس اذاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ......

دغه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې راغلے لیکلی نو د لته د غه آخرني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېد و د لوئے خدائے شکر ادا کړي۔

الحمد الله علی اتمام حمدا دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سید العالمین صلوٰة مُسْتَمِرَّةٌ باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشي را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد و معلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالك بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد۔

(۱) اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل حبیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے اوولته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو ا" په ځاے عشی را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دو سراے" یک دے۔

د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې بیاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نه دے لیکلے۔

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي چې د دغې سرنامه دا رنګه ده۔

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آب حیا تند کوشش دل را پیوسته دارکه آنحضرت چه میفرمایند۔

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دونی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس از ان اعتزاز کن از انکه هر که عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمې هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا داهم لیکې چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتلې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او داسې چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او ګوري ئې د ارنګه ملاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څه ناڅه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه څه وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څه ختمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ مونږ پدې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي ـ

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن ......

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې اروا ښاد عبد الحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعني قادريه ـ سهروردیه ـ چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو ـ

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي ـ ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يادې په دوسره د کسان محترم زلمي هېواد مل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې
دے ـ وس ددې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو ـ دا شرح په توره
سیاهي په خط نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي
هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کویداد
په محقق سره یاد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م"
الفاظ په سره سیاهۍ لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره
سیاهۍ لیکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي
ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه
وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې یک دي ـ
ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کوان زلمي هېوادمل
صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلې
کښې او لاتر اوسه په دې نیمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو
په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري
ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښیلے شو چې عثمان ددې شرح شارح
دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او د کوان هېوادمل صیب
د ورکړې شوي شجرې عثمان بن عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه
مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري
په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه
شان د کویداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفیات" د حاجي
بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نوموړ
شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۳ هـ ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸م

۵- اخون درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دار الاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکول کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نومورې شاعران ـ لیکوال ـ ادیبان ـ عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا سونلے او ورپسې اشرف خان هجري ـ عبدالقادرخان، سکندرخان خټک ـ صدرخان خټک ـ ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د ونې ډېرو نه لکه فقیرجمیل بیګ ـ د هغوي زامن محمدصدیق ، محمدابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے ـ چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده ـ د سعید خټک متعلق ځنې محقیقینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے ـ او ځنې محقیقینو ئې په دلائلو سره رد کړې ـ دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ ـ د سعید بابا حالات په تیاره کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوندې متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نیشته نو هرڅه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څه لیکلي بې هغه سند ګڼلې شوې . حالانکه تحقیق ډېرې پکار دې چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے . کېدې شي د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوی یاده وي او څوک ئې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړنو والو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نه دے زر به ئې د هغه زوی کړي ولې پرې سرخوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بیل بیل شعر جاڅه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې ښه نه ده چې چا اوې شاعر یا لوئے خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښیلي چې د افضل خان خټک زوی دې نو بس د هغه زوی شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د افضل خان زوئے تړې پورې کړې . سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی ئې کړو . د دې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوی څوک دي نو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي .

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان که اطلس د اشعارو وړي دي
د دیو دریو رو نو تو کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليږ په ديوان د سعيد نظر کړه
په ريسمان د شپې ګنډلي دي

دا شعرونه د ديوان سعيد مرتبه همېش خليل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ ء په صفحه ۳۵۲ د رباعياتو په حصه کښې ليکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقيق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به د دې ديوان په صفحه "د" باندې د سعيد خټک د سرخط لاندې د سرېزې يو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خليل صېب ليکي -

د غه رنګ يو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خيالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې دغه بره ليکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن يک (حاشيه) محترم همېش خليل صېب ليکي -

غالباً د دې د ريو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي ګوچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدرخان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دې د رانړې
د ريو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان يو بل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صديق الله رښتين صېب او س او س د اپريل مئ ۱۹۹۷ ء
ګڼه ۴-۵ مياشتني مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ښوربږي په صفحه ۸۲ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق نچوړ داسې بیان وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو د
دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان
رور دے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعید خان
په یو رباعی کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تړوکي هم ښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

داسې وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب خبره ده دې شعر باره کښې دغه دوو محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے شي چې نور هم بردې چا څهٔ لیکلي، تحقیق کړے وي او زما د نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو کهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري ـ عبدالقادر خان خټک ، سکندر خان خټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان ـ سعید خان ـ کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي - خو څېړونکو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې را اوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصر شان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده نو څۀ زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنه او دقیقه څېړنه اوشي او څۀ حقیقت میدان ته راشي زۀ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یادهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکۀ چرته هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکۀ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

- چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفدرې په میاشت او مره د ماسور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده – چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن * وروستي تړلي مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نښته نېکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتو ژبه د
دي مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه دېو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځئ به يکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووېيلے شو.
ګران هېبش خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم رښتين
صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که
په دې شعر موږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه تړې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلې شوې رباعي ده. په دې شعر

* خان که اطلس دا شعارو او دلي دي
د ديو د ديو رونيو تې کې هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو ددې شعر په دوهمې مصرعه باندې مونږ
ټول متفق یوچې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر
د هغوي د اشعارو صفت کوي او اکثرو د دغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو
نو د دریمې مصرعه "د دیو دربو دونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د څلورمې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د دغه شان خبره کیږي چې د "خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو دریمې "د دیو دربو دونو" نه
د دغه مختلف الخیال شوموته څه توک لري.

زما په خیال خو داسې کیدے شي چې د سعید خټک "د دیو دربو
دونو" دونو نه مراد د خوشحال بابا دوئمه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم پې نام

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا دریو رونه شته چې د هغوي نومونه
دا رنګه دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بیګ دے د دې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور څلوزی وه دوه رونه یې مېرنه (ناسکه) دي چې یو یې شمشېرخان چې مور یې اصیره وه بل رور یې میرباز خان چې مور یې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک میرباز لور وه - چونکه سعید بابا دغه زماني ده پر دغه خاندان کښې تعلق لري دو دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دی نو هغه ځکه لیکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د دریو" یعني د خان د دریو رونو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دی او ورپسې وائي "د دریو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دی ولې چې د سیاق د سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونه یا دوي که څوک اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک یې مراد وي نو بیا به یې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په واضحه داسې لیکلي وو -

"د دیو د دریو زا منو ټوکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونه هم ښه شاعران وو او شعرونه یې لیکلي وو چې په دغه رونو کښې یې خود فقیر جمیل بېګ د شعرو شاعرۍ علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره یې د فارسۍ ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو اکیډیمۍ کښې د دل تذکرة الاولیاء - نور محمد یه په نومو نوقلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونه شمشېرخان او میربازخان نو کېدی شي چې پرته د دوی ادبي اثار وو یا وي خو لاتر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د دريو روڼو بيان کړے دے. او دغه شان
ډېر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراته دي او بنائي يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان دريو روڼه فقير
جميل بېګ[1] ـ شمشير خان[2] او مير باز خان[3] مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان ـ عبدالقادر خان ـ سکندر خان يا د خان نمسي علي خان
سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد
خپله شعر ليکي نو بيا وائي په دغه دريو روڼو کښې ځان حسابه
وي درې روڼه خو پکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ
دے شمار وائي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو د ننه زه بيا يو ځل دا خبره تکراروم چې زما دا څېړنه
يا دا يې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه بنه او صحي نتيجه را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارہ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ء

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهمند

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ء د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق ځوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو ځوږ زړي متّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال ځواوشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د ښېوې په کړیک کښې ښخ دے.

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټۍ پښتو اکېډمۍ کښې په سلسله وار په غ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر نغمه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته ددواړو نسخو په ابتداء کښې دغه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اې صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه که

دا صديق د ۱۳۰۰هـ خوا و شا تېر شوے دے د پېښور خوا و شا
وسپېدو - بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه
شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موږ ته نه دے را رسېدلے
ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اوليدل دده نه
معلومېږي چې دے يو جوشي او رند شاعر دے دده
کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف
ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه دي -

دده صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په
پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ع کښې
راغلي دي د ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او
په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انسټي
ټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه
څخه په کال ۱۳۵۸هش او ۱۹۷۹ع کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا
معلومه نه شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څه
دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د
ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

> صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
> دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
> نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې
وویلے شو چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو
اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم ووایم چې زما دا تحقیق ختمي او
آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور درانهٔ محققین یکوالړېږي د خپل
تحقیق په رڼا کښې رائے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې
ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او ډېرو ښوونځو ته رسېدلي او څوک د دغه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او
کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومه
توګه لویه برخه ورېخښلې دغه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین
او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلي او لیکلي نور کله چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نو د فقير بابا زامن به هم لکه د خپل تره دزامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي. او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون ته نۀ وي ورکړي او هم دغه شان تراوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه دخوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ورد دے او دغه ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارۀ کښې پروت دے دراقم د تحقيق په دنيا کښې صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوي دے او دا خبره زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د ګلګو او مقبولو شهادتو په دنيا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا دنګه دي. - د فقير جميل بېګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان ختک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور يې بيبياني وي. راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراتۀ دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرۀ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې، اکوړه ختک له اړخه د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاؤ سره چاپ شوے دے دغه شجرۀ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو له کورنۍ زده دي ځکه نو دا قطعه ده چې فقیر بابا زامن به هم سره له دې چې د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب سره آشنا وي. او دغه شان به يې د خپل خاندانې روایات مرکون ته ته وي ورکړي او هم د غه شان تر او سه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې څنګه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتښوب سره سره په ادب باندې هم خور ور دی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د څېړنې په دنیا کښې صدیق چې دیوان يې او چاپ دی د جمیل بېګ د جمال خان زوی دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په دنیا کښې د لته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوي دپارلس زامن وو څلور يې بیباني وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وايي چې په پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې، اکوړه خټک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کوښښ سره چاپ شوی ده دغه شجرۀ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا رنګه وو

محمد صدیق (رح) - محمد اسحق (رح) - محمد ابراهیم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)

محمد صدیق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشین وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چاردیوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم

د محمد صدیق کشران ورونه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف

خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هیواد مل زلمے په خپل يو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق:- ویونکي: صدیق - د تدوین کال نامعلوم

د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ اوس دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائېګي او مسلک پېژندنې طرف ته چې څرنګه د صدیق د ژوند نیټه پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ هـ ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ ع) کال د اپریل ۳۰مه نیټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني غبس

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک ووم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ هـ ق) دکلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ هـ ق) وو په د غه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ هـ ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بیګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک ېې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ هـ ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به ېې ۱۰۲۰ هـ یا ۱۰۲۱ هـ وي او کهٔ چرې مونږ ېې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه ېې ۱۰۲۴ هـ ده د وفات کال ېې ۱۱۱۶ هـ معلوم دے او دا کال ېې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ هـ ېې زېږېدنه وي نو د قیاس په رو سره کیدے شي چې وادهٔ ېې د شلو یا دوه دېرشو کالو په عمر کښې کړے وي نو ځکه چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تو ۱۰۴۴ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ه کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه رو ښتني واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ه نه چې ۱۰۴۴ه لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالي وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے -

دا خو ئې وو د ژوندانې او زماني حال اوس گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائيگي باره کښې څه ليکي -

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وائ په نوښهر ستک ئې مه وائ اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون گورم
تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړه په زاړې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدائے د نورې

د انارو سرې دانې پټېدے نه شي
خدائے وتاته کړې انار کښې زيرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتيجه راوځي په روښني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے۔ نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې د دوي کلے اکوړے او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم د دوي جائيداد او کلے وو ذکو په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو ځکه چې دا وارهٔ کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاريخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسيد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه۔

دوې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ او سېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے د دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ زوې دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو د لاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شنغر په لور هم را غلے دے ددې صدیق اولاد د اشنغر په ششپاؤ نومې کلي کښې په ګڼ تعداد کښې د فقیر خېلو میان ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشنغر کوڅ نهٔ شو دا سې خو د صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے د غه وخت د وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځاېه به افضل خان په اکوړي حسني کوټي نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

همیشه د خپل وطن امید رجا خو دم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ځه کوو -

تر مجنون صدیق بتر شته په نو ښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

چې د ذړه په راز مې نهٔ یو هېږي ځه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

په تیراه په سوات په خوړه دره در شوم
بیام کوم لورې ته تهٔ بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیو تشبیه د انادو سرو د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱۲ کښې

خاورې ته نزدې مغرب رویه ځخه شمال ته د سراې
اکوړه جنوب ځخه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا توول ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفراز خان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پریس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوړہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د پښرو اوښی ر کوکښې) مګوګړي په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او دد ې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د ختیکو د علاقې وو او فقیر بابا هم دد ې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د ههغه دیو شعر په د نیا کښې یکم ههغه شعر دا دغه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان دد ې غزل جواب دے

که دا ستا سترګی را وچار باسم ځان نشه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا د خان " توري په احترامي طمعه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمعه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دی د خپل پلار ډیر مشهور شعر په
جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبد القادر کړو
ډیرو غږن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیاده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښ تبوکي هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په
احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا دب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیږ د شاعرانو
که مرو وته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره لکه د هغهٔ د زامنو په خان په شعر کښې اخلي نور چا کهٔ ذکر کړے نو خوشحال يې ياد کړے خو چينو زامنو او وروړونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوې صديق يې هم د خان په نوم ياده وي د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خواره دي لکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

تو ده شرې د بنه ده نيمه ننګ نيمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
وا ره بونې شول پښتانهٔ چې پسې زغلي
ننګ وته يې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق د پښتنو دے کهٔ اوس بيا د ننګ د پاره
شو په شهزاده کا د غه تور خونې په سر
شو
روان يې زهٔ هلک ووم چې پرې ووب محمد امين
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو چې پر مغول شول پرې د بر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم يې د زمري دے تر شمال دي لا بستر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ځني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغلو حمزه کوره ګیډې ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
وا په هیڅ کاره نه بې حیا نامرد بشن

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم دغه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغلو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او ددې شعرنه يې خو هغه ځانتانې جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نهٔ ښنګو غلجي - له پښتونخوا ئي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې د ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعادو اشتروال دي د شان دپاره د ديوان په غزل ۱۰۹ ، ۳۰۹ کتلے شي خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښه دے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صديق د توري ميړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

ميړني په ميړنتوب سره ياديږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کيږي دنمري څخه
ځوان به ځان کاندي د توروپه ميدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د قيق د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلوميږي چې صديق مريد يې تصوف هم کړے دو يعني صديق د يو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي يې اختيار کړې وه لکه دا لانديني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه تر نې شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامې قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومیږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو، منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې دیو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رښا مونده لو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې نکه د پلار لوی مقام درلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے. د خوشحال د وخت د جګړې ستائنه ئې کړې خپله علاقه او
کلي ئې خوږ او هوښيار ښکلي دے. او د خوږې کس کښې ئې ستائيلي
دي د مغلو بد ئې وئيلي دي د خوشحال بابا په شان ئې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستائنې کړي. او څنګه چې ئې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د هغوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو د غه شان ئې د اپسل خان، دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړي. د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار ئې هم وئيلي ځکه ئې ختکو الله داد که چرې د
بل خاندان سره ئې تعلق وے نو په دیوان به ئې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه ئې
په شعرونو د هغوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه ئې د
تصوف رنګ ورې تیلو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خانؒ رجمیل بیګؒ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا وراره
دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیاره کښې دي نو په تیره تیره ئې د زوی
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه نوی
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نورې معلومات
دا برسېره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مونږ سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے - د کوم ځائے دے - د چا څهٔ دے - د کومې زمانې دے - دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتانه شاعر په باره کښې پېدا کېږي نو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس څو بې د ځینې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي - خبره دے کهٔ نور د علم تنګي پرې بیا اډانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه یکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے - د پښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادری هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغو ي لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال داد ے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زماني د شاوخوا اولسي شاعر وو او د قیاس کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات ماته هم نشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ د په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړې ملا (د مصري
بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي
او ځکه یې صفي الله خټک په تېر و شوو عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هغوي د ستر
محقیق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۲۹۳ لیکي ۔

د ښاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرګ پیر بابا صیبٌ په اولاد کښې یو
ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے۔

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي ۔

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ء کښې د ده ذکر دَ
تېر و شوو عالمانو په حیث سره کړے دے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکني زوی عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې دده دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ ه کښې وفات شوے دے نو وښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یک ته هغوې دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

> ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرنده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیرهٔ ئې په قبر کلي کښې دفن ده لاندنې یو غزل ئې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې د پښتو د قدیم غزل تولې خوبۍ لري نوموړې غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سراۓ نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي۔

> ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان يُ نهٔ دے پاتې دده بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حېث پېژنو ـ

ى

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پر ېکږے په مېدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې نوندې سترګې ګونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا موهم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یاد ګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیمَ ځکه منت بار د اهل درد یم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي .

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پاد ری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بې نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقي میسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند از وست .

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم څکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ بڼ شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بڼ شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلی افضل رضا صیب په یو ځاے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري باڼړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځاے کښې دا ثو صیب په وینا

۲- زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې دسوات د پیر بابا اولاد کښې دے او هم هغه غزل
یې لیکې کوم چې جیبې مهب لیکلے دے.

البته او وا ښاد جیبې مهب په گمنامه شاعرانو کښې راځو لے
دے او هغوی ته یې حالات نهٔ دي معلوم د هغوی دا لیک د
قدر ور دے.

دا څنګه چې زه د خپل نظر په شاله رو شلو هر چا ته
حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو
دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه
لرم. او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم. دلته راقم الحروف د
تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو
د ذخیره کړې یو کول غواړي. او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې
خپله څېړنه پېښ کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن .بې عدیل و ګلشن .بې تمثیل کښې چې د میاں
نخوګل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میاں نخوګل دا کتاب
په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ځینو
غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا
وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه
ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات د
هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې
.بې توکه .بې تحقیقه کله دسوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

میاں نځوکل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے
دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د
ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري
نو ددې نه یو معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ
په موبز ته یو لار او ښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په
دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا
هم یاد شوے دے پښتو ادب بانې ددۀ او د دوي د خاندان لوې
احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن- لمسي کړوسي يې هم
د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -
دغه شان د خوشحال بابا مشر زوے چې په جمال خان -جمیل خان
خواجه جمال الدین نومونو بانې په مختلفو موقعو یاد شوے
هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې
د خپل رور خوشحال بابا نه روستونۀ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان
بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه ددې هم څه باوجود جمال خان بابا شاعري
هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صیب پټې ستورې نومې کتاب او د افغانستان نومیالي
او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانۀ شعراء - څلورم
ټوک کښې په دوه مېنو صفحو کښې ذکو سره د هغوي د شعرونو
غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے . د دوي خطي نسخې "تذکرة
الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس
وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې دخو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې دکابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے دلته به زهٔ د خپل گران مشر میاں فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دیاد لس زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځه زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو داسې ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې نظیر کښ
يې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادرېږ شریز کړې
دې گمنام نه دې گمنام ځکه دې چې چا تحقیق نه دې کړې دَ
فقیر جمیل بیگ جمال خان زوی دې ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زماني د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے.

د غه شان سباغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري باندې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېدونکے وو د مصري
باندې لږ محل وقوع مصري باندې په اکوړي کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري باندې کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سیند یعني اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري باندې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - ښېدو او د غه شان په نورو ځایو شا
کلو کښې آباد دے - دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا
په مصري باندې کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري باند
او د غه ټول نزدې ځایونه شاکلي ځو د هغوي ملکیت او جایداد و

د لته به زهٔ د ثبوت په توکه د ارواښاد ستر محقق عبدالحیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط يې "اخلاق تانه" دے کښې لیکي -
افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
راوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرې پرېکړے په ميدان کښې سکه فرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
ابراهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په
لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې
وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم
او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ځکه افضل خان
يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - دلته کښې اثر صيب هم د دغه ابراهيم
باره کښې مل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه
رسېدلے وي چې هغه ځکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې
هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته
او د مصري بانړې او سپدو ملکے دے نو درې نه معلومه شوه چې
دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا
مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ديوېو شماره ۶ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او د وخت په وخت يې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو ته تېرشوي نو شاعري يې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اورمې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موند لے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز يو ترسبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهین یاغي شو رابه نه شي
که فریاد د عبد القادر کاندې قو قو

د عبد القادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -

دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبد القادر خان ختک، اشرف خان هجري، کامګار ختک، سعید بابا سکندر خان ختک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې دغه ټول دیوې زمانې شاعران وو - او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې ا چولے شوے دے -

په ټول تفصیلي بحث به ننږیز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده - د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ه لیکلے شوې ده نو دا زمانه نظر کښې د عبد القادر خان ختک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ه د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د یو بل په قافیه روشان ښکاري -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے۔

ابراهیم بابا د عبدالقادر خان سکندر خان دي د زماني په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے۔

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زماني سره دے۔

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمید بیګ فقیر بابا زوی دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه۔ ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ډیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محقیقین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې د راروان نسل ترې خبر شي۔

کتابونه:

۱۔ رضا محمد ، فضل پروفیسر پښتوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۲۔ رضا محمد ، فضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ترجمه کوونکي عبدالله خدمتګار غښتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -
۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء
۵- هیواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء
۶- خټک عبدالقادر خان حدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور
۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -
۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوړے لوړے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي او رابرسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو و زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوړے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه رابرسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرخهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منور شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لار د خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نو‌ړ هم مخ په وړاندې کړي خو ددې هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زه نن دکوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله بنائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورو‌کے شاعر - عالم میان محمد سعید دے باثړچې اول په دې دنیا واچوو چې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میان محمد سعید د قلمي آثارو په دنیاکښې او بله دهغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي - په خټکوکښې د بهادر باباچې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیاکښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان دهغوي زامن د سلوک دلارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دوچې د هغوي نومونه دا دنګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب   ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې ارواښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه :- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق ارواښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه :- د کاکا صبب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو -

دد غه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د روڼو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه روڼه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې ډول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ابک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېرشوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سپید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقېق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روړ کا تهانګ نه ترلاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس ګل
بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادرخان بابا معروف به ابک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اود یګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ هـ ق ده د میاں محمد سعید کشر ورور عبدالجلیل نومیدو چې په ۱۳۰۲ هـ ق کښې مړشوے دے ددغه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا دښګه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔

میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خیلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تیروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډیر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلې په دغه جونګ کښې ددیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دښګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر ویکي۔ ملا فضل محمود علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ښیږے۔ اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې د دوی په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوپرېس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمې پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دړېم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې ليکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې يورپي دے ژبه ئې خټکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي ميټر دے خط ئې نستعليق دے په توره سياهۍ ليکلے شوے دے يوځو مخونه ئې په شنه سياهۍ ليکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکايت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار يار - بيان گردش زمان و حالات جهان - حکايت - سبب تاليف کتاب بيان حالاتِ خود" ليک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قيصه په تفصيل سره ليکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" في الخاتمه کتاب و تاريخ" سره کړې ده دکتاب په باب "سبب تاليف الکتاب و بيان حالات خود" اود کتاب د ليکلو وجه ليکي خود اختصار په توګه به دلته ليکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ھ ق د محمد سعيد کشر ورور عبد الجليل په دکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهيد کړے شو لکه ليکي -

په مقام کښې د ډکې غــلو مفسدانو

دے شهيد کړو احوال واورئ اے يارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زياتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا يادا ښت د پاره ليکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس ليکلے ليک په فارسي کښې چې خپل عزيز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ع کښې په تفصيل سره ليکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو تخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوندې دې راشه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لازم شکته کوز د کن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص جوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که څوک ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

د کتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قاېمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دایمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۹۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسی شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندې په دا رنګ دا ورته بیان
مایل دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار نخونکي لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نښ د خدائے دهرنبي قبول
د عراق په طرف دروهه روانېږه
حکم د غه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار تن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وا هم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مالِه بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوي ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو د بې د پاره خلقه
کوئ یاد هم ما عاجز کړئ رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړئ د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهسي نویشتم خلقه

دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نوې خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تورې خلقه

په تورې ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۹۳) مخ پورې (۱۴) مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تورې سیاهی سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفر نامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه را شه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بشکل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاپی ځائے نه

بنګال ته د ټلو سبب دا سې پیکي

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائن وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګودان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غـــله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را روان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بـهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جماعت باره کښې بیکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ یې مشال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صافه سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبه ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناسُت يُ په کښې ستا ئيلے او په يو ډېر ښکلي انداز کښې يُ د جماعت نقشه زموږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې يو غزل بمحل عنوان لاندے ليکي چې يو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زمانې دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُميد کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
داسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت ليک دے

که يو اځي په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې وېرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې دويمه سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم وليکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس د اسفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کېږي د پښتو ژبې دا نوم وروکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر۔ عالم میاں محمد سعید چې ما د تیاروونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي۔

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساولډهير (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکاصاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰م
نه تر جون ۱۹۹۱م پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس
پشاور ۱۹۶۵م
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته د ښکې ټولنې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلې شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلې شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلې شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراته دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب ړومبنے کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه دغه شان په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دے شقیقه شي   ؎
پرو د ستړګو عقیقه شي
حنا واخله ښه ئې آس کا
تهٔ ئې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ ئې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې نوندي ده او
ذکوټې په خپل مقالاتي کتاب دکوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده -
او بله قلمي نسخه د نوبړ ژبې شاعر - ټیکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان
ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتېزه مجله اباسین
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې
د شروع کېدو نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه ! تحقیق بویه
اول رنځ وداړو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّالدّین خټک دَ
دلیل العلیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده -

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر
په مثنوي کښې لیکلے دے - دد ې کتاب "دلیل العلیل" نوم
دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۴ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښوړ ته را رسېدلی دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دري میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
تړې به شي صاحب د ګنج
کهٔ اوبهٔ خوري د هندوانې
د پخې نا د اومې
دا فائده ده د خوړما دا شاپي
چې په خوراک ئې څوک داوري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرګان د چا اسود وي

که تۀ جهان ترې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "پښتو نثر اتۀ سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړۀ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړے دے.

زما دلته دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دي- چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښۀ ښۀ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زۀ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې ومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزئ کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نۀ دے تېر شوے او نۀ مې چرته ذکر- په دې وجه زۀ دا په پښتو کښې ومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کړے شجرۀ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دا دې نه ښکاري چې په دې لغت بحث اوکړو بۀ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم نو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمّل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دې نکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اکست ۱۹۹۷ء کښې دراقم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵۷ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درو یش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښه شاعر او عالم و میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیم ډ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمد الله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپله تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې ليکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د ليکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د ليکلو نېټه داسې ليکي

سن د هجرت چې یادېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس له اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېښ بوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا يې د خاقه او سردارۍ ژوند تېر ولو خو لوئے خدا ے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې په نښه کړه او د طريقت لار ئې
خپله کړه متعلق وائي -

چه زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل رويدار وو

دا خو وه د مياں تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه وه. اوس را ځو هغه
قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې يادېږي ميان صيب
پهٔ پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې
په نثر کښې طبي فرهنګ ډېر شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق
زلمي هيوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت
پرنټنګ پرېس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان
لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۷ نومره يو
پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د
مرفود کاتب په خط ۱۳۰۷ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر
اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا وياړ مياں تجمل شاه
فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاګانو نومونه په الفبائي پټه کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو د پاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه تولوځیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ورکړلي ات از سره لیکلی شوي دي چې د مغوي د شاعري معیار ترې معلومیدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میتریا میډیکا) ورته هم ویلے شي ددې کتاب شروع د رب یسر و تمم بالخیر- یا فتاح الشعراء ثَلاَ میمُ الرحمٰن نه پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الاَّ بالله عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخیل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے تر ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس د کتاب د لیکلو سبب بنائي چي عنوان يې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب　　　د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره　　　تر خپل وس حاصل کړل کوره
په خپل ځائے بانډې مقام شوم　　　له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره　　　یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو　　　چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستر د پر محکم وو　　　د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره　　　دد دې نه شو نه خوی کوره
هر طبیب چې به دا تنه　　　چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښـل　　　هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج　　　دي کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو　　　په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت　　　ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب　　　ما په ځان کړ ذ خود واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو　　　ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان　　　کړو شروع وا وره بیان

میزان ده ځنګه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان ځنې بیل ښکوونه
چې میزان خلاصېدو رو ره
د پس لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې ګران لغات شو
زده کول ئې ضروريات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
ما هم یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پورېږده په وړاندې څه ته
زیاتې ربړې مه کوه ته
زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېدم به سرګردانه
حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لاړم ښهر ته مېرا بېر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو　　هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو　　ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو　　مخلوقات ورته ځندان وو
مګر زه ورته دېره شوم　　پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو　　ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو　　هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو　　طبابت زما کامل شو
را مات ما ته مخلوقات شو　　زوګ مې خور په هر تماشو
سائلانو راته سوال　　تل کاوه په ډېر منوال
یو لغات که شي تیار　　د هر چا به شي پکار
نیت مې او کړ و خدای ده دیار　　یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان　　چې هر څوک شي پرې پوهان
چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما د پې هم په دعا بانې چې
یاده دې که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زرا نشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا دوه د لغت دیکلو سبب چي میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چي دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۲۴ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۵.۵ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے - د دوهمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه مینے معنی او خواص د آ بارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس تحلودم د آ ابیل په دې ترتیب سره لیکي د لته به دد ې یو دوه مثالونه او لیکو چي دد ې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ بارزده !

آ بارزده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما روره — امو یېقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے — نوم ئې بنک دي ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوې مس هم د دنوم دي
دا هم ستر ګوله پکار دي — ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس:

آ ابنوس لغت اے کہ — دا شه زده کړه نېک نفسه
په رومي کښې امکینس دي — سیفا فیطوس یوناني ښی دي
په فارسي هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے — لویه ونه یارې ګوره دے
حار یا بس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپېن ماسي قدر لرینه — یاد کړه ته په خوې شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شي معنی ئې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو — فکر مند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زهٔ د فکر په دریاب — شپه او ورځ ډوب وم عرقاب

فکر لوئ عظیم دریاب وو — زړهٔ زما غرق ناپاب وو

مرجونیا غوندې ګرزان — ما کوو تیارهٔ کتبې جان

جنګي نوون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پسخاک وو

تا ګاه لعل دُر الماس — ما پیدا کړل ډېرې قیاس

په نامه د خداوند — و بخښ کړل ما په حاجتمند

حاجتمند ورته اکش — طالبان دې ډېر دلېس

دې د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي

چې لغت راشي ستونما شي — له استاذ نه په خفګان شي

یو لغت د دهٔ چې پرېښې دي — شروع کړي کتاب کښې دي

بعضې لوئ نهٔ پوهېږي — عبس تېر ول عمر کړېږي

دا لغات دے دُر ګوهر — بلکه ډېر دي ترې بهتر

په نامه د کردګار — وي قسمت په طلب ګار

حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا مومي خرسند شي

پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې ډېر په دعا یاد کړي

تل دُعا دې را ته کړینه — شاید خدائے ما و بخښینه

د الله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار

بس کړه میان تجمل شاه تهٔ — فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرت چې یاد یږي
دیار لس سوه حساب یږي (۱۳۰۴هـ)
څلور نور د پاسه دي نه
پس له دې د بس اوس وینه

ددې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب میاں تجمّل شاه فقیرخیل په ۱۳۰۴هـ کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او ددې د مصنّف میاں تجمّل شاه فقیرخیل متعلق ځېرنه هیله لرم چې د تحقیق تنږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخیل تجمّل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر مردان
۲- طب نامه د خوشحال خان ختک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء
۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېرهېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -
۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء
۵- حمید الله صاحبزاده - دکوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمی اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور ـ

۹ـ مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چرې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او خوبۍ چې په چا کښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللې شي - حالانکې په ن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا په خپله یو بشپړ انسائیکلوپېډیا وه او د دوئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ يې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بيا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه وايم چې خوشحال بابا يو فنکار دئ - يو شاعر دی نو دا خبره نيمګړې او بې وزنه ده که زه وايم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خود شناس، مردم شناس دے. سياستدان دے - سردار دے د عمرانياتو ماهر دے - پت پال دے ننګيال دے - جنګيال دے. سپه سالار دے د طب پوهان دے. د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے. د نازکو احساساتو خاوند دے. شاعر دے. عالم دے د ښکارياتو ماهر دے - پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے. فلسفي دے صوفي دے سياح دے. مؤرخ دے. محقق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علمونو نه خبردار دے - او هر کله چې د خوبه لري نو بيا حکيم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصيت نه ډېر متأثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکيم ملت افغانيان

ای طبيب علت افغانيان

خوشحال بابا يو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګينو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بيا د شعر په ژبه کښې پيدې نو هم يې د عقل او پوهې په رڼا کښې په يو خاص ترکيب او طريقې سره پيش کوي - د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانيت معراج ورښائي - نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچيړي چې انسان د خپل حقيقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وئيل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او د ا ټول علومه هغوئ موږ ته په خپلو تصنيفاتو کښې پرېښودے دي کۀ څوک د هغوئ ديوان په ژور نظر اوکتے شي نو هر شعر يې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست ديوان يې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

کۀ د خوشحال بابا حکمت موږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه ميدان يې هم کتلے او کۀ په د غه اړخ غور اوشي نو خوشحال بابا يو ستر حکيم طبيب معالج هم ؤ هغوئ نۀ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب يې هم زده ؤ او د بيمارو او دارُو نه په ښۀ شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وائيل به وايم مختص
په معنیٰ کښې قيمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ دخوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع

به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څکه

خو پير محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي

په ديوان کښې ئې موندې شي هر شان شعر

او دغه شان يو پښتون شناس مستشرق ميجر راورټي هم

ليکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان دخوشحال بابا د پاره

هيڅ يو مضمون هم غير نهٔ دے"

دخان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او

څکه خو وائي -

قصيده ئې لرم غرا له هر بابه

په حکمت په نصيحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے

همگي واړه گوهر دي دُرو لال

او بيا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا که اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پيدا کړو

کنه شعر د پښتو وو غير سال

نهٔ ئې وزن نهٔ تقطيع نهٔ ئې عروض وو

دوه مصراع ئې د خفيف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې یو یو حکمت لرلو او دا د هغوي د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد ، ابهام - صنعت ترصيع ، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننگيالو او جنگيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کسردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے اخلاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او مونږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم مونږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا تکيه د يوه خدا ے ده يا د تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم دا ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو چې عقل ډېر وي
بیا هم یو به ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون یې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت یې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه یې کم وي له چاڅهٔ غم لري
چې دا یې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو یې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارۍ نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيچرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې سبکسر دارد ے هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملّت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائې کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو تخنيک به ئې هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا وشي تر جنګونه
کهٔ ښځه له د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو ا نو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي درځنې تښتي په مکونه .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د بې قول د چا او کړو نو رټې مکړه
تل په عهد قول ټينګ وي ښه ميړونه
په رښتيا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چي ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص ستر ګې مړې په قناعت کړه
چي په کور کښې دې د نبار شي نعمتونه
هر چي شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دو دو نه
درته وايم چي په کوم توکي به شي روښانه
چي د هر چا سره شکر بې ځوابونه
همېشه روسه ځوله پټه که ناوې
چي ضرور شي هاله او کړه دو حرفونه
د لته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت دو ښا کانونه څه
لږ ډېر بيان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ايمان هم ځي واوره طالبه
بل ځاے وائي -
ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې ځیر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښیګړه

وکړي واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښي د نیکو نام کښي
د خوږو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غورزوه په سخاوت

پت

سر دې در ومي مال دې در ومي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل خوږي په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که تو انګي په خزانو د قناعت شي

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچا نه مه ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړی که ښه دی په ښه ګفتار ښه دی
ګفتار که ښه دی په ښه کردار ښه دی

صبر و شکر

دانائے مه کښه - چې صبر نه لري
چې صبر نه لري، حکمت به څه لري

خودي

(۱) که ته چې په منت موے وائے مه خله
که دچاپه باغ کښې بو تے دکیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مه خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو که مرم پکار مې نه دي
که علاج لره مې راشي میسحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ورخوری کسکرې یا به کامران شي

دغه شان که د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
یې د زنځیرې په نوم ایجاد کړې که د فراق سندرې چې وېلي
نو هغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې ویلي د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - کهٔ د دين علم ئې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابنودلے نو فضل نامه ئې د کتوده کهٔ غواړي چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شي -

ﮯ چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش يو ځ شاهکار دے کهٔ غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړ کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نهٔ يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ پې څو يونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ﮯ چې وهل څوړل - څورول کا نو ځُهٔ نهٔ مے باز شاهين دے
چې ئې سوړي لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه ئې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به ئې کوم کوم يادوم سوات نامه ئې يادہ کړم کهٔ بياض ئې ياد کړم - هدايه ئې يادہ کړم کهٔ آئينه ئې يادہ کړم د احکيم کهٔ يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم ئې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې ئې صحت ګوري او حکمت نه ډک طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګانو او د نورو ناروغتیا نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو - او دا حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تا پې زیب وزینت جوړه وي او د هر څهٔ مخکښې بنیادم ته د وجود د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
تهٔ په دا کښې خوبي غواړه
کهٔ دا دواړه تو که نهٔ وي
نورې هم خوبي لاړه

د غه شان د معې نه پس بنیادم ته د ښهٔ صحت راز ښائي - چې کهٔ چرې دا راز مو چیل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه بچ شي او وائي -

ه

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم وېل کا - کم د چا سره ګښېنونے
کم ملا سته کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې د ژوندون

دي نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ه

کهٔ اوبهٔ دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبهٔ ضرور دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبهٔ د سړي ځان دي
و لې تود طعام - سړې اوبهٔ ضرر
چې تودې اوبهٔ څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتهاشي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پیره
چې تودا نه دارو نیشته معتبر
کهٔ يې موچې اوړے تړے کبینه خوړه
خو په سود يې خبر مسکره نچل پدر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې يې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ ... عمل پرې اوشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس خوږې بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - دَ ناسور بیمارۍ او د بنځو او د سړو نوري پټې او ښکاره بیمارۍ ښودلے شوي او د هغې نښانې په ګوته شوي دي- پس دهغې نه يې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره يې داهم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نهٔ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي
(۲) د هغې طبیب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي
(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چړې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کادرځونو

هر څوکهٔ موږ اولیکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او وئیل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غوندې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوستل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او ځکه خو خوشحال بابا وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانا به پرې پوهېږي دناپوهو کار پرې نيشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې دارو اښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۳- دستارنامه دخوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -
۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -
۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -
۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور
۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور
۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل
۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او د ده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ
۱۱- مجــلهٔ پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپریل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان (رح))

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم دواړو صنفونو او برخو سرخېله کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوې انداز کښې بیکل دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په پوره اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوي لوي ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کښتلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تراوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او دچا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر و کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوي خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدّین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تولو نوموټو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه وجلال بادشاهي نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پړ وونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) خوندي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڅې مریدان يې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا يې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غرد ے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل میان کان وئيلے شي دا قسم هم دوي نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ئیکل - لوستل - د ښل به يې په ډېر ښکلي انداز کښې کول ددې متعلق په مناقب فقیرجمیل بیګ د شمش الدين کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سرېزه د میاں فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د ښه
په شړې ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولی الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېرغ جگ ساتلے دے او دوپرځهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسېلي دي په فارسي ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه ئې په دا رنگ دي -

۱- دل تـذکرة الاولیاءٔ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریبًا د پنځو سو صفحو درون کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریبًا د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لگېدے شي مبل دریم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسدالله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چا ته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نوموله دا رنګه دي.

۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالكين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دې د شاعرۍ متعلق پوهنې ځېړنه د افغانستان ستر محقیقینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هیوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او د لته يې اوليکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر رور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ م صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر رور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب - عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي چې اود علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دے
دغه پوهه شاعرچې تراوسه پورې یې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شاق ستر محقق عبدالله خدمتګار بختانی په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۳۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستیو او جذبې په وخت کښې منظومې ټوټې ویلې دي.

ددې وینا نه پس یې د فقیر بابا رحمان خان ، هغه منظومې ټوټې لیکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې دهغې نه پس واتي.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحانی شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي.

ددې دریځي هستۍ باره کښې ګوان ستر محقق زلمي هیوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسی) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفی مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسی نوشت و به زبان پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنانه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې د نمونې د سيمې د اکوړي ګوان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستورې چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ١٩٨٤ء په صفحه ٢٥ - ٢٦ - ٢٧ سره ددې الفاظو محفوظ کړې دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګښې خوبه شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوا ږه دي-

د کلام نمونه:-

ددوي که غزل دے او که ټپ ټپې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې يکلي ټپ ټپې يې د بيلې بيلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره يکم نو بيا به دا يکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به يکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګا رنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان نامتو يې هر سکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل توره نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدرخان سکندرخان سره ملګرتيا کړې ده-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پښتو ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې دا جل سورو نتارې
بنائسته به څو ن زلمي شو تورې خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت څخه تېرېږي مخ ترې پټ کړې
وجړې وته ته یون کړې دحرارې
درسته ورځ لکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه څرنارې
یو ذره د لاَ الٰه ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوتې که کمارې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
راشه مه تو که په چېله بېره لارې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي څو یو نه یو در څخه نیشته
وچ لاشده سره سپین ې سپین ه اهارې
سم له لاسه کار هر کوډ دپر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړي

دویم غزل

خراب زړه چې مې بیمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې ستر ګې دیدار لوړ وته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړه کښې مې اشکار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پیوست کوډن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
شام و شنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندر نه ووم
چې په ستر ګو کښې مې خار وو هغه نه دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چېرې ليدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نورو ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نۀ دے

دريم غزل

و بېښتۀ سپين ستر ګې تاريکې چينګې داړې
تۀ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغاړې
خدايے طاعت د پاره ورځ له تا ننه غواړي
تۀ د کالو خرڅې نن له خدايه غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سنې خو هم د موږې په زور کړا ړې
ستا په سربا ندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سرپرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو پېکولو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دې او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نۀ يادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نومونو یاد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي دیوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي خو هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجود ده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَي غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پیدا شوے چې دا شاعر د سِیکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دے حالانکه د سِیکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دے او موږ دا په ډاډه وئیلے شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلے او وئیلے وي هر کله چې د دغه نږدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے -

وس را ځو هغه منظومو ټوټو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وئیلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د دېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل ګردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوې ولي الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوماکا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظو کښې اوویل.

په دې خور کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه یې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي دی دے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وایي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائ د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه وو چې د هغې سره لوې خوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا رح خپلو زامنو د لنډي اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب و مستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو وې فرمائیل چې دوي فنا في الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځائ کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شان مست شي
نو دده زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نه وي نه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بېګ د اشرف خان د زوي او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړه بد اووے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي دوه د خوشحال بابا اخښي وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روګي ورکړې يې په موږ وو قتلان خان چې د دوي رور وو د مغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووېل -

اس دې وي په س دې وي
مهران کهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کهٔ نهٔ وی نهٔ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نور شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تولة علاقه يې لوټلې وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او ټول مال حال يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا را غلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ د رکښتي د کښې سورېدو نو دا اشعار يې اووېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدایٔ د پاره
فقیر دروي خدایٔ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څلور یاره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي-

بېړیه ځه د خدایٔ په حکم
ځهٔ به ظالم ځهٔ به دوهٔ بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدایٔ يې وی مل چې بندیوان ئې آزاد و

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او ګنګېدل او ټې بوټي ئې شروع کړې تول مال حال او خلق ئې ترې راخلاص کړل دهٔ سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به ئې ویل -

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې بارانونه بند شول فصلونه اوچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدایٔ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوئ هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څفه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پرېوتلي کور په کور ده
باران دے ورو یسه
څوکړه که نهٔ وي نهٔ وي
تنګارو باندې باران دے
فقیر ته ورځ مهربان دے
و ارمان نېلی ارمان دے
ورېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په
دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو
او فصلونه بنېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر
جمیل بېګ څپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو
نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وُو.

موټه چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوینه
هرکله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلې لاړو فنا
فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو څغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېښلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوړ کا
دا موذي تش لاڼې کوي چې مېښ نيمه

دا وه دد غه لوې ولی الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق خبره چې دلته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رور چې د معرفت لار يې نيوله کړې او هروخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خانداني روايات يې چرې هم هرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټونه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه ړنا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښت کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" امروز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۴ھ جوړيږي خينې محققين يې په قياس څخه زيږيدنه ۱۰۲۴ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکاروکښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -
۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء
۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -
۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء
۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش
۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه
۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هیوادمل زلمے فرهنګ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څځ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنی لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ئې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم و ادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه او کړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړپېچن کار دے د تحقیق مېدان ډېر اړت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سړه دې به حوصله نۀ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو وېره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راويستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موندې دا رنګ د ډېرو خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نۀ دے وئيلے او نۀ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې موږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغۀ د زماني تاکل
د هغۀ دیک او د هغۀ د شاعرۍ په اندازبیانئ ژوره نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغۀ شخصیت د هغۀ وخت د ژوند حالات زېږېدنه -
استوګنه وغېره د هغۀ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغۀ زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هرکله دغه مواد
پېدا نۀ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغۀ
نورو چا په روستو زمانه کښې څۀ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي . په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي ځکه د لته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ېي او جمع کول ېي چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله رائې پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول ذي د هغې ضروريات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت د ے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نۀ شي کېد ے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کاڼے خټه - او نور لوازمات نۀ وي تيار نو عمارت نۀ شي جوړېد ے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خټې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر ويلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع ويلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته دا رنګه تکي استعماليږي -

١- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

٢- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

د لته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار دي چې لوستونکي سته اسانه شي -

١- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

نور هغې موضوع سره تعلق لرونکي پېوست ماخذونه بنیادي
ماخذ گڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کوونکي
یا لیکونکي په خپله لیدلي او رپدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " " جے - یونس د بېتهس " په وړاندې سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې
ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ مثال گران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهاند همایون هما صیب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنگ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د صفه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړی دی . د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو ، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي .

"سید بلاقي په ۱۰۵۳هـ/۱۶۴۲ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو ."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله ئې ورکوي .

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے .

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو .

۲ . ثانوي ماخذونه :-

کله چې یو لیکوال یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوال په حواله اقتباس درج کړي نو داسې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات . ذاتي بیانونه . تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله وړکوي ـ

„ ديوان ريخته په پارسي او هندي ژبو دده ديوان دے چې هندي تذکرو کې هم يادونه کړې او مفتي ولي الله وئيلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه يو قومي ديوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه ديوان زلمي هيوادمل په خپله نهٔ وو ليدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نيکل دا وُو د ثانوي ماخذ مثال ځنې محققين د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس ليکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا يو د پر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي ـ

کتابونه

۱ـ ايم سلطانه بخش ډاکټر ـ اُردو ميں اُصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد اول ـ مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲ـ ايم سلطانه بخش ډاکټر ـ اردو ميں اصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳ـ همّا محمد همايون ـ د تحقيق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴ـ هيواد مل زلمے ـ په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ريچاد او ودې پړاوونه ـ شرکت پرنټنگ پريس لاهور ۱۹۹۴ء

۵ـ کاشميري تبسم ډاکټر ” ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد ـ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر. پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده. د امیر کروړ نظم، د شیخ متی مناجات، د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشارې چې په نظم سره دي او ښکاره دي د غه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته. د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي. دا هم څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق او ارواښاد عبدالحلیم اثر افغانی په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په ص۸ څهٔ دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق او ارواښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتنۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربو ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وشلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيڅه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانئ او
ازادئ سره بيانولے شي نثر دے

د ا نحو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفيد وي -

۲- کالوج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ
لري نثر دے -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم
کۀ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې
او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه
رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوؤ یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وېناګانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلې شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلی - په پښتو ژبه نظم د اميرکروړ (۱۳۹ه) نه راوڅشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او ارواښاد عبدالحی حبيبي موندلي کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دی او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ه - ۲۹۷م) نه راوڅشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معناي ده "د ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دی او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانه" چې د شيخ کټه" تاليف دی نه روايت راخستی دی نو دا موږ په يقين سره نهٔ شو وئيلې چې دا به د نثر ومبنې کتاب وي ولې چې چاپېدلی نهٔ دی او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دي نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواؤ شا کښې تېر شوے دے. د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سپد وځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر یو ښه کتاب
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بېټني، شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غونډي د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غونډې یو تذکره ده چې په کښې د دغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر یو ښه کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د سترصو في مبارز - توریال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټرېکټر ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر یو ښه کتاب خیرالبیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجع او مرصّع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور دو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوی - بابوجان، ملامست زمند، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یوازې چې بایزید روښان
د پښتو نثر رو بښے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصّع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الستر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه بناشته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع -زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه ـ که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه

۲- ربنستین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور ـ

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ء

۵- رفیع حبیب الله د پښتو غوانۍ رتنه کوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش ـ

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه ـ تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ء

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتني پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library